

ЧУС О. В.,
аспірантка кафедри кримінального права
(Класичний приватний університет)
суддя апеляційного господарського суду
Дніпропетровської області

УДК 343.725

ВЛАСНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ НЕЗАКОННОГО ПРИВЛАСНЕННЯ ОСОБОЮ ЗНАЙДЕНОГО АБО ЧУЖОГО МАЙНА, ЩО ВИПАДКОВО ОПИНИЛОСЯ В НЕЇ

Досліджується власність як родовий, безпосередній основний та додатковий об'єкти незаконного привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося в неї, або скарбу.

Ключові слова. *Власність, повноваження володіння, використання, розпорядження, незаконне привласнення, підстави набуття права власності.*

Исследуется собственность как родовой, непосредственный основной и дополнительный объекты незаконного присвоения лицом найденного или чужого имущества, случайно у него оказавшегося, или клада.

Ключевые слова. *Собственность, полномочия владения, пользования, распоряжения, незаконное присвоение, основания приобретения права собственности.*

This paper investigates the property as a family, the direct primary and secondary objects found misappropriation person or property of others, he has appeared by chance, or treasure.

Key words. *Property, authority to possess, use, disposal, misappropriation, the grounds of acquisition of ownership.*

Вступ. У ч. 1 ст. 193 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачається відповідальність за незаконне привласнення особою знайденого чи такого, що випадково опинилося у неї, чужого майна або скарбу, які мають особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність. Привласнення особою знайденого чи такого, що випадково опинилося в неї, чужого майна традиційно зараховують до так званих корисних злочинів проти власності, не пов'язаних з оберненням чужого майна на свою користь або на користь інших осіб. Аксіоматичним вважають положення про те, що родовим об'єктом усіх злочинів, об'єднаних у Розділі VI Особливої частини КК, є власність. Саме це положення закріплено у назві зазначеного розділу «Злочини проти власності». Не зважаючи на значну кількість досліджень власності у політичній, економічній, соціологічній, правовій тощо доктринах, загально узгодженого поняття цього феномена так і не склалося.

Власність як об'єкт злочинів, об'єднаних у Розділі VI Особливої частини КК, досліджувалася у працях О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, М.Й. Коржанського, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, П. В. Олійника, М. І. Панова, А. О. Пінаєва, І. С. Тішкевича, Є. О. Фролова, М. І. Хавронюка та ін. Утім дослідження власності як об'єкта незаконного привласнення особою знайденого чи такого, що випадково опинилося в неї, чужого майна або скарбу на базі чинного закону України про кримінальну відповідальність не проводилося.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження власності як об'єкта незаконного привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося в неї.

Результати дослідження. З правової точки зору, можна виокремити конституційний, цивільний, господарський, кримінально-правовий та інші аспекти власності. Так, згідно зі ст. 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які розміщуються в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є *об'єктами права власності українського народу*. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності відповідно до закону. Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. *Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки*. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. У ст. 41 серед основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні, крім іншого, зазначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності непорушно.

Поняття та зміст права власності розкривається у ст. 316–321 Цивільного кодексу України (далі – ЦК). Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власникові належать права володіння, користування та розпоряджання своїм майном. Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. Під час здійснення своїх прав та виконання обов'язків власник зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства. Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав. Власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі. Держава не втручається у здійснення власником права власності. Діяльність власника може бути обмежено чи припинено або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Особливості здійснення права власності на культурні цінності встановлюються законом [1].

Власність є одним із найголовніших об'єктів кримінально-правової охорони. Її соціальне значення відображено у ст. 1 КК, у якій вказано найважливіші цінності, правова охорони яких становить завдання закону про кримінальну відповідальність. Серед таких цінностей на другому місці після прав і свобод людини та громадянина законодавець позначає власність. Це підкреслює ставлення до неї як найважливішого для людини, суспільства й держави соціального, економічного і правового блага. Крім того, з тексту зазначеного положення випливає, що власність є структурним елементом загального об'єкта кримінально-правової охорони.

Власність як родовий об'єкт певної групи однорідних злочинів досліджувалася багатьма вченими-криміналістами. На наш погляд, у доктрині кримінального права склалося три основних концепти на означене питання. Історично першим був погляд на власність як сукупність майнових відносин, й відповідно злочини проти власності йменувалися «майновими злочинами». Такий погляд був особливо поширений на початку минулого століття. Серед його прихильників М. М. Гернет, О. О. Жижиленко, А. А. Піонтковський та ін. [2, с. 130]. Так, О. О. Жижиленко був прихильником виокремлення майнових злочинів й у зв'язку з певними ознаками майна поділяв усі ці злочини на дві групи: а) злочини проти майна як матеріальної речі (власне злочини проти власності); б) злочини проти чужого майна загалом, тобто сукупності батіальних благ, що охоплює як матеріальні речі, так і права на майно, а також майнову вигоду [3, с. 6]. Широко відомий погляд А. А. Піонтковського, який у якості об'єкта майнових злочинів розглядав державне або колективне майно. Критично оцінюючи погляди цього вченого, зазначимо, що він розрізняв дві сторони майна як об'єкта злочину. З одного

боку, як предмета злочинного впливу, що може бути безпосередньо сприйнятий, з іншого, – суспільних відносин, що є виробничими (економічними) відносинами [4, с. 142–143]. Доктринальні погляди не могли не позначитися у тогочасному кримінальному законодавстві. Так, у КК УСРР 1922 р. та 1927 р. злочини проти чужої власності було об'єднано в окремих розділах Особливої частини «Майнові злочини».

Одним із перших на неприйнятність використання терміна «майнові злочини» вказав Д. М. Розенберг. Цей дослідник розмірковував так: «необхідно розмежовувати відносини власності як об'єкта злочинів проти власності від майна як предмета вказаних злочинів» [5, с. 55]. У частині чинного у той час законодавства постанова ЦВК та РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації й укріплення суспільної (соціалістичної) власності» [6] та Указ Президії ВР СРСР від 4 серпня 1947 р. «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного та колективного майна» [7] повністю відмовилися від використання поняття «майнові злочини», й у центр кримінально-правової охорони була поставлена державна й колективна (соціалістична) власність.

Другий підхід до об'єкта досліджуваних злочинів полягає в тому, що його прихильники родовим об'єктом злочинів, об'єднаних у Розділі VI Особливої частини КК, визнають право власності у вигляді комплексу суб'єктивних повноважень власника (законного володільця) з володіння, використання та розпорядження майном. Цей погляд в тій чи іншій мірі підтримували П. П. Михайленко, С. А. Тарарухін, П. С. Матишевський та ін. [8, с. 21]. Так, П. С. Матишевський свого часу визнавав, що родовим об'єктом злочинів проти власності є право власності у суб'єктивному сенсі [9, с. 15]. Така позиція відобразилася й у законодавстві. Так, у ст. 2 Закону України від 7 лютого 1991 р. «Про власність» (втратив чинність у 2007 р.) право власності розглядалося як урегульовані законодавством суспільні відносини щодо володіння, користування й розпорядження майном. У доктрині права та законодавстві беззаперечним є розуміння змісту права власності як суб'єктивного права володіння, користування та розпорядження своїм майном на власний розсуд [10, с. 8].

Третій погляд пов'язує власність як родовий об'єкт відповідних злочинів з її економічною (виробничою) сутністю. Базуючись на марксистській тезі, що відносини власності необхідно розглядати не в їхньому юридичному вираженні як вольових відносин, а в їхній реальній формі як економічних відносин, представники цієї течії, серед яких Є. О. Фролов, М. І. Панов, А. О. Пінаєв та інші, бачать економічні відносини власності у відносинах з належності (привласненні) майнових благ певним суб'єктам [11, с. 156], або належності, використання та формування відповідної власності [12, с. 11], або виробництва, розподілу, обміну та використання певного майна [13, с. 4–5]. Зазначені погляди, що сформувалися на соціалістичну власність, утім, мають суттєвий вплив також і на сучасне розуміння відносин власності.

Нині погляди на власність як об'єкт злочинів, об'єднаних у Розділі VI Особливої частини КК, виходять з поєднання другого та третього підходів і формують, як правило, інтегрований економіко-правовий погляд на власність як об'єкт кримінально-правової охорони [14, с. 347–348; 15, с. 244]. Так, Ю. В. Кириченко стверджує, що власність є двоєдиною економіко-правовою категорією. Це історично обумовлена форма привласнення матеріальних благ, у якій виражені відносини між людьми та їх колективами у процесі виробництва, розподілу цих благ та обміну ними, а також своєрідна правова оболонка у вигляді права володіння, користування та розпорядження майном. Власність становить економічну основу життя суспільства і проявляється у вигляді врегульованих нормами права відносин між людьми з приводу привласненості суб'єктом матеріальних благ. Стан привласненості, тобто фактичної належності певному суб'єкту, матеріальних благ, становить сутність економічних відносин власності, а право власності є юридичним вираженням, формою закріплення цих відносин [16; с. 60–61]. Р. О. Мовчан родовий об'єкт злочинів проти власності визначає як урегульовані законом відносини власності як економічної категорії, яка забезпечує власникові або законному володільцеві можливість використовувати своє майно на власний розсуд і в своїх

інтересах, і які виникають з приводу права власності як сукупності володіння, користування та розпорядження майном, або ж інших речових чи зобов'язальних прав, передбачених законодавством [17, с. 8]. П. В. Олійник під родовим об'єктом злочинів, об'єднаних у Розділі VI КК, бачить економічні відносини власності, опосередковані правом власності. Економічні відносини власності – це ставлення власника до майна чи інших об'єктів матеріального світу як до належних йому, яке реалізується у правових відносинах власності, що знаходиться вираження в суб'єктивних правомочностях суб'єкта власності: володінні, користуванні й розпорядженні майном чи іншими об'єктами відносин власності. Безпосереднім об'єктом визнаються відносини власності в рамках певної їх правової форми залежно від правового статусу суб'єктів права власності: відносини приватної, комунальної й державної форм власності, на які безпосередньо посягають (спрямовані) суспільно небезпечні діяння, передбачені Розділом VI Особливої частини КК і яким вони заподіюють чи можуть заподіяти істотну шкоду [18, с. 7–8].

На наш погляд, власність як цінність має багатогранну суспільну сутність. У ній віддзеркалюється й суспільний устрій, економічні відносини з виробництва, розподілу, обміну та використання матеріальних благ, юридичні повноваження з володіння, користування та розпорядження майном тощо. Як об'єкт кримінально-правової охорони вона виступає у вигляді сукупності економічних відносин урегульованих чинним законодавством (правовідносин) щодо володіння, користування й розпорядження майном та іншими майновими правами. Слід погодитися з тими дослідниками, що бачать суспільну сутність злочинів проти власності у тому, що вони руйнують, пошкоджують або навіть зовсім знищують економічні відносини власності, позбавляють власника можливості володіти, користуватися і розпоряджатися майном (грошима, цінними паперами тощо) [10, с. 8–9; 19, с. 216–217].

У цивільно-правовій доктрині право власності має об'єктивний і суб'єктивний аспекти. Під правом власності в об'єктивному аспекті розуміють систему правових норм, що регулюють відносини власності. Суб'єктивне право власності – це забезпечена законом міра можливої поведінки фізичної чи юридичної особи щодо володарювання над речами (тобто надання особі можливості володарювати над певною належною їй річчю). Складовими суб'єктивного права власності є правомочності володіння, користування і розпорядження речами [20, с. 68–69; 21; с. 110].

Правомочність володіння (*jus possidendi* – рим.) – це юридично забезпечена можливість власника бути в безпосередньому фактичному зв'язку з річчю. Володіння треба розуміти не як постійний матеріальний зв'язок власника з річчю, а як постійну можливість такого матеріального зв'язку, воно тісно пов'язано з волевиявленням. Для власника право володіння забезпечує можливість у будь-який час вирішувати долю речі, використовувати її корисні якості. Тому, якщо особа володіє річчю, це дає можливість лише припустити, що вона є її власником. Це враховується правом під час установлення презумпції законності фактичного володіння, що означає: той, у кого знаходиться річ, визнається її законним володільцем, якщо не буде доведено протилежне. Володіння може бути фактичним і юридичним, законним і незаконним (добросовісним і недобросовісним), давнісним. Фактичне законне й добросовісне володіння виникає як на законній підставі (договір найму). Незаконне і недобросовісне – внаслідок протиправного заволодіння (крадіжка, привласнення тощо). Отже, щоб уважатися законним володільцем, потрібні легальні підстави його набуття. Серед них у Цивільному кодексі України передбачено первісні й похідні підстави. До первісних належать підстави, за допомогою яких право власності на річ виникає вперше чи незалежно від права попереднього власника на цю річ, чи незалежно від його волі. Похідні підстави мають місце тоді, коли право власності одного суб'єкта встановлюється на підставі права попереднього власника. Так, до первісного набуття права власності зараховують: набуття права власності на новостворене майно, в тому числі на об'єкти незавершеного будівництва (ст. 331 ЦК), перероблену річ (ст. 332 ЦК), беззаяйну річ (ст. 335 ЦК), рухому річ, від якої власник відмовився (ст. 336 ЦК), знахідку (ст. 337 ЦК), бездоглядну домашню тварину (ст. 340 ЦК), скарб (ст. 343 ЦК),

привласнення загальнодоступних дарів природи (у тому числі лов риби та полювання на дикого звіра (ст. 333 ЦК), а також на плоди (ч. 2 ст. 189 ЦК), набуття права власності за набувальною давністю (ст. 344 ЦК), визнання права власності на самочинне будівництво (ст. 376 ЦК). До похідного набуття права власності можна зараховувати: набуття права власності за договором (ст. 334 ЦК), у разі приватизації державного майна та майна, що є в комунальній власності (ст. 345 ЦК), унаслідок спадкування (ст. 1216 ЦК), переходу майна під час реорганізації та перетворенні юридичної особи (ч. 2 ст. 104, 107–109 ЦК).

Правомочність користування (*jus utendi* – рим.) – це юридично забезпечена можливість власника або інших осіб вилучати з речі її корисні властивості, привласнення плодів і доходів, що приносяться річчю для задоволення своїх потреб. Наприклад, у власності особи є квартира, яку вона може здавати в найм і отримувати плату за користування нею; якщо особа є власником цінних паперів, то може отримувати дивіденди; корова може приносити молоко або приплід; власник може використати своє майно і для здійснення підприємницької діяльності, від якої може отримувати доходи, або внести своє майно в уставний фонд юридичної особи, яка утворюється тощо.

Правомочність розпорядження (*jus abutendi* – рим.) – це юридично забезпечена можливість власника визначати юридичну і фактичну долю майна, що може здійснюватися власником у різні способи: шляхом відчуження (продаж, дарування, рента тощо), шляхом передачі іншим особам у володіння та (або) користування (оренда, застава, позичка тощо), шляхом знищення або шляхом фізичної відмови від майна тощо.

Не торкаючись усіх злочинів проти власності, об'єднаних у Розділі VI Особливої частини КК, оскільки це виходить за межі предмета нашого дослідження, принагідно зазначимо, що відносини власності як родовий об'єкт цих злочинів, полягають у забезпеченні власникові або законному володільцеві правомочності щодо володіння, користування та розпорядження майном та інших речових чи зобов'язальних прав. Як бачимо, незаконне привласнення особою знайденого чи такого, що випадково опинилося в неї, чужого майна або скарбу, які мають особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність, посягає саме на *економічні відносини власності, що формують легальні підстави власника володіти своїм майном (правомочність володіння)*. Терміном «незаконне привласнення» законодавець підкреслює відсутність законних підстав володіння. Вони відсутні для набуття права власності на безхазяйну річ (ст. 335 ЦК), рухому річ, від якої власник відмовився (ст. 336 ЦК), знахідку (ст. 337 ЦК), бездоглядну домашню тварину (ст. 340 ЦК), скарб (ст. 343 ЦК) тощо. У чинному цивільному законодавстві України досить детально вписано всі легальні дії особи для законного набуття права власності на зазначені речі. У цьому випадку спрацьовує загальноправовий принцип: «Незнання закону не звільняє від відповідальності». Тому, крім основного безпосереднього об'єкта відносин власності щодо володіння майном, також, вважаємо, існує додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт привласнення знайденого чи такого, що випадково опинилося в особи, чужого майна або скарбу у вигляді *встановленого порядку набуття права власності на чужу знайдену річ або, чужого майна, що випадково опинилося в особи, або скарбу*.

У доктрині кримінального права існує так звана класифікація безпосередніх об'єктів злочину «по-горизонталі», за якою виділяється основний безпосередній об'єкт злочину, а також додаткові безпосередні – обов'язковий та факультативний об'єкти цього ж злочину [22, с. 132–133]. Основним безпосереднім об'єктом є ті відносини, які, насамперед і головним, чином прагнуть поставити під охорону законодавець, приймаючи закон про кримінальну відповідальність. Безпосередній додатковий об'єкт – це такі суспільні відносини, якими під час посягання завжди спричиняється шкода, а додатковий факультативний об'єкт – не завжди потерпає від злочину. Аналізуючи власність як об'єкт незаконного привласнення знайденого чи такого, що випадково опинилося в особи, чужого майна, відправно вважаємо позицію В. В. Сташиса та М. І. Панова, що найважливіше значення у кваліфікації набуває безпосередній об'єкт злочину [19, с. 83–84]. Ним визнається частина родового об'єкта, котра охоплює ті

суспільні відносини, на які посягає конкретний злочин і яким він заподіює шкоду. Саме безпосередній об'єкт злочину в основному визначає характер і ступінь суспільної небезпечності злочину.

Висновки. Отже, діходимо таких висновків: відносини власності, що нормально функціонують, у частині правомочності володіння передбачають у якості своїх суб'єктів титульних власників та законних володільців, з одного боку, та всіх інших осіб, які повинні утримуватися від будь-яких дій з перешкоджання набувати права з володіння на законних підставах втраченим майном або таким, що випадково опинилося у іншій особі – з іншого. Предметом цих відносин виступає не будь-яке чуже майно, а виключно таке, що вказано у диспозиції ч. 1 ст. 193 КК, тобто знайдене чи таке, що випадково опинилося в особі, чуже майно або скарб, які мають особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність. Правомочність володіння, що утворює зміст нормально функціонуючих відносин власності, повною мірою розкрито у диспозиціях ст. 337–343 ЦК. Механізм заподіяння злочинної шкоди основному безпосередньому об'єкту – *відносинам власності, що формують легальні підстави власника володіти своїм майном (правомочність володіння)*, виглядає як перешкоджання у володінні власникові або володільцю майном, які з будь-яких причин втратили майно або воно ще не надійшло у їх володіння, та було знайдено або випадково опинилося у особи, яка його безпідставно привласнила. Установлений чинним цивільним законодавством порядок набуття права власності на знайдену річ або чуже майно, що випадково опинилося в особі, або скарб завжди потерпає від незаконного привласнення особою знайденого чи такого, що випадково опинилося у неї, чужого майна. Але формальне порушення встановленого порядку не відображає основного спрямування кримінально-правової норми, передбаченої у ч. 1 ст. 193 КК, що спрямована, насамперед, на захист власності. Утім, позаяк зазначений порядок потерпає від незаконного привласнення, й тому нарівні з основним безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину може бути визначений як додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт привласнення знайденого чи такого, що випадково опинилося в особі, чужого майна.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон // Інформаційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/>
2. Гернет М. Н. Научно-популярный и практический комментарий Уголовного кодекса РСФСР / М. Н. Гернет, А. Н. Трайнин. – М. : Минюст РСФСР, 1927. – 450 с.
3. Жижиленко А. А. Преступления против имущества и исключительных прав : монография / А. А. Жижиленко. – Л. : Рабочий суд, 1928. – 285 с.
4. Пионтковский А. А. Курс советского уголовного права : Особенная часть / А. А. Пионтковский, В. Д. Меньшагин. Том 1. – М. : Госюриздат, 1955. – 800 с.
5. Розенберг Д. Н. О понятии имущественных преступлений в советском уголовном праве (объект и предмет посягательства) / Д. Н. Розенберг // Ученые записки Харьковск. юрид. ин-та. – 1948. – Вып. 3. – С. 55–75.
6. Об охране имущества государственных предприятий, колхозов и кооперации и укреплении общественной (социалистической) собственности : постановление ЦИК и СНК СССР от 7 августа 1932 г. // Собрание законов СССР. – 1932. – № 62. – Ст. 360.
7. Об уголовной ответственности за хищение государственного и общественного имущества : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 года // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1947. – № 19. – Ст. 212.
8. Тарарухин С. А. Социалистическая собственность неприкосновенна : монография / С. А. Тарарухин. – К. : Изд-во АН УССР, 1963. – 140 с.
9. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления : монография / П. С. Матышевский. – К. : Юринком, 1996. – 240 с.
10. Емельянов В. П. Защита права собственности уголовным законодательством : монография / В. П. Емельянов. – Х. : Рубикон, 1996. – 128 с.

11. Фролов Е. А. Объект и преступные последствия при посягательствах на социалистическую собственность / Е. А. Фролов // Сборник ученых трудов Свердловского юридического института. – Свердловск. – 1968. – Вып. 8. – С. 98–110.
12. Панов Н. И. Об объекте преступлений против социалистической собственности / Н. И. Панов // Проблемы социалистической законности : Респ. межвед. научн. сборник. – Харьков. – 1984. – Вып. 14. – С. 3–11.
13. Пинаев А. А. Уголовно-правовая борьба с хищениями : монография / А. А. Пинаев. – Харьков : Вища школа, 1975. – 189 с.
14. Кримінальне право України (Особлива частина) : підручник : в 2 т. ; за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Том 1. – Луганськ : Елтон-2, 2012. – 780 с.
15. Демидова Л. Власність як об'єкт кримінально-правової охорони / Л. Демидова // Право України. – 2011. – № 2. – С. 242–248.
16. Кириченко Ю. В. Кримінальна відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право / Юрій Вікторович Кириченко – Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2009. – 218 с.
17. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та за самовільне будівництво : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право / Р. О. Мовчан. – Київск. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 18 с.
18. Олійник П. В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право / П. В. Олійник. – Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого – Харків, 2010. – 21 с.
19. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посібн. / Коржанський М. Й. – [видання 3-тє, доповн. та переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – 592 с.
20. Шевченко Я. М. Власник і право власності : монографія / Я. М. Шевченко та ін. – К. : Наукова думка, 1994. – 186 с.
21. Носик В. В. Право власності на землю Українського народу : монографія / В. В. Носик. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
22. Ємельянов В. П. Визначення об'єкта злочину у кримінально-правовій науці: дискусійні питання / В. П. Ємельянов // Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС. – 2009. – № 2. – С. 123–135.
- Сташис В. В. Непосредственный объект и его значение для квалификации преступлений / В. В. Сташис, Н. И. Панов // Проблемы правоведения : Респ. межвед. научн. сборник – 1989. – Вып. 50. – С. 83–91

